folk/ed. 2021; 27(2) 106 Ek
DOI: 10.22559/folklor.1671

Araştırma makalesi/Research article

Mantıktan İdealize Edilmiş Kadın İmgesine: Halide Edip'in Çaresaz'ı

From Logic to Idealized Female Image: Halide Edip's Çaresaz

Hanife Nalân Genç*

Öz

XIX. Yüzyılın sonlarında dünyaya gelen Halide Edip Adıvar, Türk Yazınının önde gelen kadın yazarlarındandır. Roman başta olmak üzere, öykü, şiir, anı, çeviri, inceleme ve çeşitli konularda kaleme aldığı makalelerle adından söz ettirmiş olan yazarın yapıtlarında yaşadığı dönemin sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal değişimi ve bunların etkileri gerek özyaşamından kimi izlerle, gerekse ideolojik düşüncelerinin yol göstericiliğinde yansımalarını bulur. Yazarın ilk kez 1961'de Cumhuriyet Gazetesi'nde tefrika edildikten on yıl sonra roman olarak basılan Çaresaz'ı, dönemin toplum yapısını geçirdiği değişimlerle anlatır. Bu değişimin kadın üzerinden anlatıldığı romanda modern ve geleneksel kadın imgesi karşılaştırmalı olarak ele alınır. Ataerkil aile yapısıyla modern yaşamın değişen koşullarına ayak uydurmaya çalışan romanın başkişisi kadın kahraman, ağırlıkla toplumsal cinsiyet anlayışını ve onun kadın ve erkek için ön gördüğü ve/veya dayattığı rollerle birlikte anılır.

Geliş tarihi (Received):19-02-2021 – Kabul tarihi (Accepted): 29-05-2021

* Prof. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi. ngenc@omu.edu.tr. ORCID: 0000-0001-8180-4307

Romanın kadın kahramanı Mediha çağdaşlaşma yolundaki toplumun bir üyesini yansıtmakla kalmaz, aynı zamanda idealize edilmiş olan bir kadın imgesi olur. Toplamda beş bölümden oluşan romanda temel izlek olarak ele alınan aşk, farklı anlam ve görünümleriyle yansımasını bulur. Romanda uzam olarak seçilen İstanbul günlük yaşam üzerinden bu değişimin izlerini kent odaklı olarak gösterme işlevi üstlenir. Yapıtta, kadın ve erkek ilişkileri başta olmak üzere aşk ve evlilik, aile, maddi ve manevi değerler, resmi ve imam nikâhı gibi konular romanın yazıldığı dönem ve insanlarının görünümlerinde yansıtılır. Romana adını veren Çaresaz adlandırması yardımsever ve özverili genç bir öğretmeni, Mediha ise idealize edilmiş bir kadın imgesini ifade eder. Yazar, kadını bu iki yanıyla gösterirken, örtük biçimde okuru mantıktan idealize edilmiş kadına dönüşen Mediha'nın haklı zaferini paylaşmaya davet eder.

Anahtar sözcükler: *Halide Edip Adıvar, Çaresaz, kadın, imge, evlilik*

Abstract

Born in the late nineteenth century, Halide Edip Adıvar is one of the leading women writers of Turkish literature. In the works of the author, who has made a name for himself with his articles on stories, poems, memoirs, translation, analysis and various subjects, especially novels; social, cultural, economic and political change of the period he lived in and their effects finds reflections both with traces of his life and in the guidance of his ideological thoughts. Çaresaz, published as a novel ten years after the author's first serialization in Cumhuriyet Newspaper in 1961, describes the social structure of the period with the changes it went through. In the novel, where this change is explained through a woman, the modern and traditional image of a woman is considered in comparison. Trying to keep up with the changing conditions of modern life with the patriarchal family structure, the novel's female protagonist is remembered in unity with her understanding of gender and the roles she foresees and/or imposes on men and women. The female protagonist of the novel, Mediha, not only reflects a member of society on the path to modernity, but also becomes an image of a woman who is idealized. Love, which is considered as the main trace in the novel, consisting of a total of five parts, finds its reflection with different meanings and views. Istanbul, chosen as a space in the novel, takes on the function of showing the traces of this change through daily life as a city-oriented one. In the work, issues such as male and female relationships, love and marriage, family, material and moral values, official and non-official marriage are reflected in the period in which the novel was written and the views of its people. The name Çaresaz, which gives the novel its name, refers to a helpful and devoted young teacher, while Mediha refers to an idealized woman. While the author shows the woman with these two sides, she implicitly invites the reader to share the rightful triumph of Mediha, who transforms into an idealized woman from logic.

Keywords: *Halide Edip Adıvar, Çaresaz, woman, image, marriage*

Extended summary

Background: Halide Edip Adıvar, one of the leading writers of the nationalist period in the post-Second Constitutional Era, reflects the East-West synthesis in her works as a conservative modern woman. As she started to publish her literary productions in this period, she gave place to the social and ideological problems of the period in her works. This period becomes a breaking point not only in terms of Turkish history, but also in social life and literary productions which are its direct reflection. Halide Edip, an important figure in Turkish political life in this aspect, is one of the important items of Turkish literature in the Republican Period. The author, who initiated her authorship adventure in such a period, is a prominent advocate of women's movements and a source of inspiration. Known as the enlightened woman of her time, Halide Edip shaped the Turkish woman, more precisely the ideal woman, with the qualities she should have, in her works.

Research Purpose: In her works, women have always existed as both main and secondary characters. For Halide Edip Adıvar, who is an ardent advocate and spokesperson of women and her rights, the image of women has taken place in her literary creations with the influences in her own life. While the author deals with the roles assigned to women in social life, she also emphasized women's education. It is certain that these issues are related to the author's own life. Halide Edip presents the events of the period in her works by blending them with her own life story. From this point of view, it can be seen that her experiences and influences come to life directly or indirectly in her works. Halide Edip is not only an important spokesperson of Turkish literature, but also of Turkish history and culture.

Findings: In this article, we aimed to find out, in the author's short novel Çaresaz, how she evaluates women according to the gender phenomenon based on the subject of women and approaches Turkish women in terms of the roles she assigns to them in the way of enlightenment. To this aim, we will try to find out how the phenomenon of women carries its reflections on both social and individual levels to the fictional plane with the traces of the author's own life. From this point of view, we believe that we will have the opportunity to see concretely what meanings Halide Edip Adıvar attributes to the phenomenon of women and how she reflects them in her work.

Çaresaz was serialized in Cumhuriyet Newspaper in 1961 (September 24-October 18). The novel was published together with Âkile Hanım Sokağı in 1972. This short novel examines the society of the era and its change. Explaining this change through women, the author deals with traditional and modern women in their own realities. In particular, the roles assigned to men and women according to the phenomenon of gender and the critical approach the author brings to them are evaluated primarily as women-centered in the novel.

In Çaresaz, published after the death of the author, the daily events and lifestyle of this period are reflected as in many other novels of the author. What makes these

ordinary lives colorful is their authenticity. In the novel, which includes sections from the early Republic Istanbul on the way to modernization, it is certain that there are traces from the author's own life. This change becomes meaningful especially through the image of women. Other issues referring to the image of women reveal the position or conflict between tradition and modernism of society on the path to modernization.

There are five chapters in the novel. The titles of these sections suggest that the novel is shaped around the phenomenon of women. Considered as Halide Edip's latest feminist novel, Çaresaz is one of Halide Edip Adıvar's short but very touching novels in which the female image is widely included in terms of its narrative structure and the themes involved. When a relationship is established between the writer's own life and her literary productions, it is clearly seen that a fictional structure shaped by her ideals is dominant in her works. In some of her works in which the gender perspective is felt predominantly, the dominant concepts highlighted by the author are roles and ideal. The ideological thoughts of the author, which were shaped by the period she lived in, also take their place on this plane. Her criticism of the modernization of the Ottoman Empire in her works comes to life with the East-West debate in her heroes and their daily, ordinary lives. The author, who deals with a range of issues in her works especially emphasizes language, religion and women's rights. Along with this, pieces of thought, education, folk culture and Turanism are among the main issues she preferred including in her works. The shift of this diversity from individual to social direction has undoubtedly emerged with the changes in her thought processes. The female characters in Halide Edip's novels have qualities that exhibit the way she idealizes women. As in her other novels, the most important feature of this idealized woman in Çaresaz is that she is educated. This female character, Mediha is an educated, professional and positive women with strong personality traits. However, Mediha's sophistication and benevolence are sometimes far from being convincing. In Halide Edip's novels, female characters are traditional, idealized or European style women. The author highlights marriages in which emotional and logical balance is achieved. In the novel, it can be said that the qualities of the Mediha character are shaped according to the narrator. It is observed that the narrator has a masculine point of view. Therefore, in a male-dominated society, Mediha realizes her existence by purifying her femininity, in other words, masculinizing it. The first issue that Halide Edip focuses on in her novels is the issue of gender equality. Relationships between men and women and creating the ideal woman are two of the main issues covered in the novel. The issue of civil and religious marriage is also handled through the heroine, Mediha. In the novel, the idealized woman is dealt with the theme of love and marriage.

In the novel, dealing with the issues of love and marriage in a society that is in the process of modernization, religious marriage and civil marriage appear as two main problems. The civil marriage is glorified; although Münir's marriage to Mediha

is logical, it is observed to be idealized afterwards. Münir's marriage with Şehnaz shows the characteristics of a marriage that is mostly brought up through an interest.

The author, who tells about the social life of the society and its people, has a privileged place by granting the woman the right to divorce, even if she is married through religious marriage. In the novel, Mediha's features of being educated, working and assuming the economic responsibility of the house is seen as a contradiction to the patriarchal mindset adopted by Münir. This reveals the deep conflict between Münir's words and actions. Mediha is reflected in relation to the character traits she possesses, the institution of the family and the concept of motherhood. It can be said that the author wants to bring this to the forefront with a female character like Çaresaz, that is, the main purpose of Çaresaz's sacrifice is the glorification of women.

Conclusions: The changes that society goes through on the road to modernization gain significance through female heroines. The male heroes are pushed to make a choice by comparing the modern and traditional female image. Mediha grew up by embracing the roles imposed by the understanding of gender. That's why this tendency continues for the rest of her life. With her extreme devotion and benevolence, Mediha is an idealized female image while assuming a genderless identity.

It is seen that these two aspects are fully reflected in harmony with Halide Edip's understanding of feminism.

Giriş

II. Meşrutiyet sonrası milliyetçi dönemin önde gelen kalemlerinden biri olan Halide Edip Adıvar, yapıtlarında Doğu-Batı sentezini muhafazakâr modern bir kadın olarak yansıtır. Yirmi bir roman, dört öykü ve iki tiyatro yapıtı yanında çeşitli yazınsal üretimlerini bu dönemde yayınlatmaya başladığından, yapıtlarında dönemin sosyal ve ideolojik sorunlarına yer vermiştir. Yazar, yapıtlarında ağırlıkla yer verdiği bu iki kavramla ilgili konulardaki edimleri, yazıları ve üretimleriyle tanınmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü, Kurtuluş Savaşı ve cumhuriyet döneminin başlangıç sürecine denk gelen bu dönem yalnızca Türk Tarihi'nde değil, aynı zamanda toplumsal yaşam ve onun doğrudan yansıması olan yazınsal üretimlerde de bir kırılma noktası olur. Bu yönüyle Türk siyasi hayatında önemli bir sima olan Halide Edip, Cumhuriyet Dönemi Türk yazınının önemli kalemlerindendir. Böylesi bir dönemde yazarlık serüvenini başlatan yazar, kadın hareketlerinin önde gelen bir savunucusu ve esin kaynağıdır. Döneminin aydını olarak anılan Halide Edip, yapıtlarında Türk kadınını daha doğrusu ideal kadınını sahip olması gereken nitelikleriyle şekillendirmiştir. Onun yapıtlarında kadınlar gerek baş gerekse ikincil kişi olarak hep var olmuşlardır. Kadın ve onun haklarının ateşli bir savunucu ve sözcüsü olan Halide Edip Adıvar için kadın imgesi kendi özyaşamındaki etkilenmelerle yazınsal yaratımlarında yerini almıştır. Genel anlamda tüm yapıtlarında olduğu gibi kadın izleğini de

Doğu-Batı senteziyle değerlendirmiştir. Adıvar, sosyal yaşam içinde kadına biçilen rolleri ele alırken kadın eğitimi üzerinde de önemle durmuştur. Bu konuların yazarın özyaşamıyla ilgili yanlarının olduğu kesindir. Enginün (2007) yazarın yapıtlarının anlaşılabilmesi için onun biyografisinin bilinmesi gerektiğine dikkat çekmektedir. Halide Edip, yapıtlarında dönemin olaylarını kendi yaşam öyküsüyle harmanlamış olarak sunar. Bu açıdan değerlendirildiğinde, yaşadıklarının ve etkilenmelerinin doğrudan ya da dolaylı olarak yapıtlarında yaşam bulduğu görülür. Halide Edip yalnızca Türk Yazını'nın değil, tarih ve kültürünün de önemli bir sözcüsüdür. Şahin onu "sadece edebiyat tarihimiz açısından değil yakın dönem kültür ve siyaset tarihimiz açısından da önemli bir düşün/ce ve eylem insanı" olarak görmektedir (2018:2).

Halide Edip Adıvar gerek toplumun modernleşme sürecinde yer alan ve pek çok ilke imza atan bir kadın olması gerekse bunları yapıtlarına taşımasıyla ideolojik, sosyal, yazınsal, eğitim ve hatta askeri alanda gerçek bir önder olmuştur. "Halide Edib bir kadın yazar olarak yaşamında pek çok ilke imza atmıştır. Örneğin, Cumhuriyet döneminde ilk kadın romancı, ilk kadın profesör, ilk kadın mütercim… Kurtuluş Savaşı mücadelesinde adını duyduğumuz ve çoğumuzun onun adını duyunca öyle hatırladığı Halide Edib bu savaşa katılmış ilk Türk aydın kadınımızdır." (Genç, 2011: 259). Halide Edip'in yaratımlarının özünde kadın olgusu daima canlılığını korumuştur. Bu temel izlek de yazarın özyaşamından izler taşır.

Bu çalışmada yazarın kısa romanı Çaresaz'ı kadın izleğini temel alarak kadının toplumsal cinsiyet olgusuna göre nasıl değerlendirildiği, yazarın Türk kadınına aydınlanma yolunda biçtiği roller açısından nasıl yaklaştığını bulgulamayı amaçladık. Bu itibarla yapıtta kadın olgusunun gerek toplumsal gerekse bireysel düzlemde yansımalarını yazarın özyaşamından izlerle kurgusal düzleme nasıl taşıdığını bulgulamaya çalışacağız. Buradan hareketle Halide Edip Adıvar'ın kadın olgusuna hangi anlamları yüklendiğini ve bunları yapıtta nasıl yansıttığını somut olarak da görme olanağı bulacağımızı düşünmekteyiz.

1. Aşkın iki yüzü tek anlamı: Çaresaz

Çaresaz, 1961 yılında (24 Eylül-18 Ekim) Cumhuriyet Gazetesi'nde tefrika edilmiştir. Roman, 1972'de Âkile Hanım Sokağı ile birlikte basılır (Enginün, 2007: 336). Bu kısa roman dönemin toplumu ve onun değişimini mercek altına alır. Bu değişimi kadın üzerinden anlatan yazar, geleneksel ve modern kadını kendi gerçekliklerinde ele alır. "Çaresaz, Halide Edip'in 79 yaşında iken yazdığı kurgu bakımından zayıf, ancak feminist yönü kuvvetli olan bir romanıdır" (Yılmaz, 2013: 128). Özellikle toplumsal cinsiyet olgusuna göre kadın ve erkeğe biçilen roller ve yazarın bunlara getirdiği eleştirel bakış romanda öncelikle kadın merkezli olarak değerlendirilir.

Yazarın ölümünden sonra basılmış olan Çaresaz'da diğer pek çok romanında olduğu gibi sosyal yaşamın gündelik olay ve yaşantısı yansıtılır. Bu sıradan yaşamları renkli kılansa gerçekçi oluşlarıdır. Bunlar, toplumsal konuları ele alan gerçekçi

romanlardır. Uyguner Çaresaz'ı "töre romanı" olarak sınıflandırmaktadır (1979: 65). Bununla birlikte Halide Edip Adıvar'ın romanda imam nikâhı, resmî nikâh, aşk ve mantık gibi kavramları sorguladığı görülür. Modernleşme yolundaki erken Cumhuriyet İstanbul'undan kesitler içeren romanda yazarın kendi yaşamından izler olduğu da kesindir. Enginün'e göre roman "değişmekte olan topluma ayak uydurabilenlerle uyduramayanların hikâyelerden söz eder" (1986: 90). Bu değişim özellikle de kadın imgesi üzerinden anlam kazanır. Kadın imgesine ulamlanan diğer izleklerse modernleşme yolundaki toplumun gelenek ve modernizm arasındaki konumu ya da karışıklığı gözler önüne serer. Uyguner'e göre söz konusu roman yazarın "toplumsal değişmelerin nasıl bir keşmekeş yarattığını gösteren romanıdır" (1979: 65). Buna ek olarak bu değişimin olumsuzlukları daha çok ortaya çıkartılır. "Halide Edib, Batılılaşmanın yanlış anlaşılması, eğitim, din, devlet yönetimi; savaş yıllarında, yeni yönetime geçişlerde görülen ahlâk çöküntüsü, aile yapısındaki sarsıntılar gibi, yaşadığı, gözlemlediği, ilgilendiği sorunları, romanlarında okuyucularına duyurmuştur (Önertoy, 2011: 38). Romanda toplumsal değişim ve dönüşümlerinin yansıması belirttiğimiz gibi gerçekçi bir bakış açısıyla yansıtılır. Romanda resmi ve imam nikâhı konuları merceğe altına alınırken aşk ve mantık kavramları irdelenir. Çaresaz'da Tanrısal bakış açısı ve anlatıcı vardır. Romanın uzamı İstanbul'dur. Erenköy'de yaşayan ilkokul öğretmeni Mediha ya da romanda öne çıkan adıyla Çaresaz ismi izleksel kurguyla bütünleşerek onu yansıtır. "Romanlarında isim ile içeriğin bir bütünlük göstermesine önem veren yazar, genellikle romanlarına ya romanın içindeki bir kadın veya erkek kahramanın adını ya da bu kadın veya erkek kahramanın yaşadığı sokağın adını verir. Sokak ve kadın ismini taşımayan romanlar, genellikle bir kadınla bir erkeğin trajik aşk macerasını veya dönemin sosyal sorunlarını içerir" (Şahin, 2018: 6). Bu yönüyle romanda adının önüne geçen tanımlamayla Mediha, çare bulan anlamına gelen yargıyı güçlendirir. Bunun yanı sıra, bu dönemdeki romanlarda kadınların kendilerine uygun görülen meslekleri seçtikleri görülür. Dönemin diğer pek çok yazarı gibi Halide Edip de bu geleneği bozmadığını kahramanına seçtiği meslekle kesinler. "Halide Edib, kadın deneyiminden çok toplumsal sorunları ele aldığı Yeni Turan, Ateşten Gömlek, Vurun Kahpeye gibi romanlarında kadın karakterlerine, erkekle birlikte toplumsal yaşamda varoluş imkânı sunar, ancak bunun ön koşulu kadının kadınsılığından arınması, anne, bacı, hemşire, hastabakıcı ve öğretmen rollerini benimsemesi ve "erkek gibi" olmasıdır" (Uygun Aytemiz, 2001: 64).

Romanda toplamda beş bölüm yer almaktadır. Bu bölümlerin isimlendirilmeleri de olay akışı dikkate alınarak şu şekilde yapılmıştır: Çaresaz'ın Küçüklüğü ve Gençliği, Münir, Münir Hasta Oluyor, İmam Nikâhı ve Resmi Nikâh, Çift Kadınlı Ev. Bölümlerin isimlendirmeleri incelendiğinde, kadın olgusu çevreninde şekillendiği söylenebilir. Özellikle son iki bölüm yazarın gerek babası gerekse ilk eşinin poligami evlilikleri benimsemelerine olan tepkisinin açık bir yansıması olduğu düşünülebilir. Zira yazar eşinin ikinci bir eş getirmesini kabul etmemiş ve ondan boşanmayı tercih etmiştir. Bu konudaki kararı ve düşüncesi çok net olan Halide Edip, özel

yaşamında olduğu gibi yapıtlarında da tavrını açık ve kesin biçimde göstermiştir.

Romanın özeti kısaca şöyledir: Romanın başkişisi Mediha henüz çok küçükken annesini kaybeder. Babası Abdülhamit'in kilerci başsısının kadrosunda çalışmakta iken onun tahttan indirilmesiyle ihraç edilir. Yazar romanda gelişecek olayların dayanağını da bu yolla Mediha ve babası arasındaki ilişkiyi ön plana çıkartarak oluşturur. Mediha henüz sekiz yaşındayken babası işini kaybeder ve kendini içkiye verir. Böylece, Mediha ve babasının rolleri değişir. Bir başka anlatımla, o küçük bir çocuk bedeninde bir yetişkin tavrı içinde babasıysa tam tersi yetişkinden çok çocuğunun evladıymış gibi tavırlar sergiler, sözler sarf eder. Hatta içkiyi fazla kaçırdığı zamanlarda Mediha'yı annesi yerine koyar. Mediha'ysa bu durumu severek kabullenir görünür. Romanda ilerleyen süreçte Mediha'nın kişiliğini biçimlendiren yapının şekillenmesi de bu yolla başlar. Mediha henüz küçük bir kızken omuzlarına yüklenen bu sorumluluk güdüsüyle davranmaya başlar. Bir süre sonra da bunu kabullenir görünür. O çocuk değil, babasının ebeveyni olur adeta. "…babasına küçük bir ana şefkatiyle bakıyordu." (Ç,19). Babasının sorumluluğunu da üstlenen Mediha komşuları Nikolaki Efendi ve eşinin yardımlarıyla ona bakmaya başlar. Selim Bey'in "Mediha Ana, Mediha Ana" (Adıvar, 2011: 19) diye sayıklayarak uyuması, "Anne, sen geldin mi? Bana meme ver." (Adıvar, 2011: 19) demesi üzerine, Mediha'nın parmağını ağzına koyması gibi örnekler küçük bir çocuğa yüklenen ağır sorumluluğun retorik bir anlatısıdır. Mediha, babasının ölümünden sonra ilkokul öğretmenliğine başlar. Öğretmenlik yaptığı yıllarda gerek öğrencilerine gerekse mahalle halkının yardımına koşar, sorunlarına çare arar, onlara her anlamda destek olur. Bu yüzden de herkesin Çaresaz'ı yani 'çare bulan'ı olur. Bakıma muhtaç yaşlı ve çocuklara bakan, hayvan öyküleri yazan ve öğretmenlik yapan Mediha karşı köşkte yaşayan ve hasta olan Neyyire Hanımın da yardımına koşar. Bu yönüyle Mediha yazmaya tutkulu bir yazar Halide Edip'in romandaki yansımasıdır. İçinde baskın bir biçimde olan yardım etme içgüdüsü onun köşke ziyaret sıklığını artırır. Bu arada Neyyire Hanım'ın oğlu Münir'le Mediha yakınlaşmaya başlar. Mediha bu kez de ağır bir tifo rahatsızlığı geçiren Münir'e bakmak için okuldan izin alır. Ancak onun uzun süre bakıma ihtiyaç duyduğunu düşünmesi üzerine öğretmenlikten istifa ederek evde İngilizce ders vermeye başlar. Bu yardımlar karşılığında köşkte bir odada kalmaya başlayan Mediha, anne oğulla dört yıl geçirir. Bu arada Münir hâkim olur. Ancak bir başka kadını sevme olasılığına karşılık Mediha'yla dini nikâhla evlenir. Karşılıklı özgür olmak koşuluyla bu evliliğe rıza gösteren Mediha ile Münir'in evlilikleri iki yıl boyunca sürer. Ancak bu mutluluk uzun sürmez. Şehnaz'la ile tanışan Münir ona âşık olur. Şehnaz'la evlenebilmesinin tek koşulu olan resmi nikâhı kabul ederek onunla evlenir. Bu aşamada Mediha onaylayıcı tavrını sürdürür hatta dini nikâhlı eşinin resmi nikâhla evlendiği eşine destek olmayı da ihmal etmez. Şehnaz'la balayındayken Mediha'nın Şile'ye gittiğini öğrenen Münir günden güne artan özlemle onun yokluğu duyumsar. Bu arada Şehnaz ilk bebeğini kaybeder. İki yıl sonra tekrar hamile kalır. Şehnaz torununu doğumunu göremeden vefat eden Neyyire Hanım'ın ölümüyle

Çaresaz'ın oradaki varlığının sona ereceğini düşünse de durum umduğu gibi olmaz. Şehnaz'ın kıskançlıkları ve hırçınlığı gittikçe artınca Mediha evden ayrılır ve Nikolaki Efendilerin üst katında aldığı daireye taşınır. Mediha'nın köşkten ayrılması Münir için tam bir yıkım olur. Münir ona Şehnaz'dan boşanıp kendisiyle evleneceğini söyler. Mediha Münir'in çocuğu olana kadar resmi nikâhlı eşinin yanında kalmasını ister. Ancak bu evlilik bebeğin doğumundan sonra zar zor bir yıl kadar sürer. Münir kiraya verdiği konağın kirasının bir kısmını kızına bırakarak Mediha'nın yanında bulduğu huzurlu günlerine tekrar döner.

2. Romanda kadın imgesi

Halide Edip'in son feminist romanı olarak değerlendirilen Çaresaz gerek anlatı yapısı gerekse içerdiği izlekler bakımdan Halide Edip Adıvar'ın kadın imgesine geniş oranda yer verdiği kısa ancak oldukça dokunaklı romanlarından biridir. Yazarın özyaşamı ve yazınsal üretimleri arasında bir ilişki kurulduğunda, yapıtlarında onun ideallerinin biçimlendirdiği bir kurgu yapısının hâkim olduğu açık biçimde görülür. Toplumsal cinsiyet bakış açısının baskın biçimde duyumsandığı kimi yapıtlarında yazarın özellikle idealize ettiği başat kavramlar roller ve ülkülerdir. Yazarın yaşadığı dönemin etkileriyle biçimlenmiş olan ideolojik düşünceleri de bu düzlemde yerini alır. Yapıtlarında Osmanlı'nın modernleşmesinin eleştirisi kahramanları ve onların günlük, sıradan yaşamlarında Doğu-Batı tartışmasıyla yaşam bulur.

Bir yanda modern diğer yanda muhafazakâr bir yanı olan yazarın gerek ideolojik fikirleri gerekse yazınsal biçeminin oluşumunda yaşadığı aile ortamı ve aldığı eğitim etkili olmuştur. Annesini çok erken yaşta kaybeden yazarın yaşamı birbirine karşıt iki ortamda geçmiştir. Bunda bir yanda Batılı düşünceye sahip bir baba diğer yanda yanında kaldığı anneannesi ve onun Doğu kültürünün hüküm sürdüğü evinde geçirdiği yılların etkisi olmuştur. Bu nedenle özel yaşamında olduğu gibi siyasal düşüncelerinde de Doğu ile Batı arasında bir köprü kurmuştur. "Küçük yaşta annesini kaybeden Halide Edip'in çocukluğu Osmanlı- İslam kültürünü yoğun bir biçimde içinde barından anneannesi ve Anglo-Sakson terbiyesi konusunda ısrarcı olan babasının etkisinde; iki farklı kültürel yapıyı bir arada tutmaya çalışarak geçmiştir" (Tanar, 2013: 162). Yazarın Doğu-Batı çatışması ve sentezinin izlerini yapıtları gibi düşün evreninde bulmak zor değildir. O bir yandan muhafazakâr yanıyla yerli değerleri yüceltmiş, diğer yandan onlara karşıt olarak seçtiği Batı pozitivizminin temsilcisi kahramanlarıyla bu iki kavramı karşı karşıya getirmiştir. Halide Edip felsefe, şiir ve sanatla ilgilenmiş ve bunlar onun düşünce evrenini varsıllaştırmıştır. "Yabancı bir okulda okuma ve yabancılarla iç içe olma Halide Edip'e mutlak bir Batı hayranlığı kazandırmamış, evinde aldığı sağlam terbiye sayesinde daima köklerine bağlı kalmış, Doğu ve Batı dünyasını mukayese etme, Doğu Batı sentezi üzerinde düşünme imkânı bulmuştur." (Sınar Uğurlu, 2018: 184). Baba evinde geçirdiği Batı tarzı yaşam biçimi kadar anneannesinin yanında geçirdiği çocukluk ve genç kızlık yılları onun düşünce evreni ve biçeminde de doğrudan söz sahibi olmuştur. "Yaşadığını

romanına katan, romanını yaşamına katan bir yazar olarak nitelendirebileceğimiz Halide Edip" (Uyguner, 1994: 34) tüm yaşamı boyunca gerek aldığı eğitim gerekse yetiştirilme tarzı ile yapıtlarında ve özel yaşamında bunları yansıtmıştır. Doğu-Batı sentezini iyi kurgulayabilmiş olan yazar için babası ve onunla kurduğu bağın izleri açık ya da örtük biçimde yapıtlarında baba imgesiyle yaşam bulmuştur. İkinci isim olarak babasının adını kullanan Halide Edip, bir kadının yabancı dilden çeviriler yapacak ya da kitap yazacak kadar yabancı bir dili bilemeyeceği düşüncesinin hâkim olduğu dönemlerde babasının diğer kız kardeşleri gibi onun eğitimi ve yetişmesiyle yakından ilgili oluşu da bu bağı güçlendirmiştir. Bununla birlikte poligami bir yaşam süren babasını asla onaylamamıştır. "İngilizlere ve İngiliz terbiyesine hayran olan babası Edib Bey, kızını da bu terbiye sisteminde yetiştirmek ister" (Eningün, 1986: 9). Romanda Mediha'nın da tıpkı yazarın kendisi gibi yabancı dil bilmesi hatta İngilizce özel ders vermesi onun idealize edilmiş bir kadın imgesidir. Mediha her ne kadar Batı kültürünü tanısa da kendi köklerine, geleneklerine ve kültürüne bağlıdır. Bu yüzden kendi değerlerinden ve milli kimliğinden ödün vermez. Yabancı dil bilmesi eğitimli bir kadın olması bunları bir amaç için kullandığının göstergesidir.

Yapıtlarında seçtiği konularda çok çeşitlilik bulunan yazarın özellikle dil, din, kadın hakları üzerinde çokça durduğu konular olmakla birlikte düşünce yazıları, eğitim, halk kültürü ve Turancılık da yazdığı temel izlekler arasındadır. Bu çeşitliliğinin bireyselden toplumsal yöne kayışı da kuşkusuz onun düşün yaşamındaki değişimlerle birlikte ortaya çıkmıştır. Bu dönemdeki düşünce akımları ve bunların ideolojiler üzerindeki etkileri de yazarın yaratım evreninde söz sahibi olmuştur. Özellikle bir kadın, anne ve eş olarak Kurtuluş Savaşı'na katılması, cepheye gitmesi, milli duygularının güçlü oluşu bu değerlere bağlanmasını beraberinde getirerek roman ve yazılarında etkisini göstermiştir. Bu konulara yönelerek Anadolu insanını yakından tanıma olanağı bulan yazar bunları yapıtlarına taşımıştır. Bunun yanı sıra özellikle Cumhuriyet döneminde töre ve toplumsal konulara eklemlenen sosyal, kültürel ve ekonomik boyutta yaşanan değişim de etkili olmuştur. Buna koşut olarak kadının aile ve toplum yaşamındaki konumunu da Batı-Doğu sentezinde algılamaya ve yansıtmaya çalışmıştır. Bireyden hareketle toplumsal bilince yaklaşan yazar gerçekçi bir bakış açısı izler.

Halide Edip'in yazınsal yaratımları ortaya çıkış dönemleri ve yansıttıkları izleklere göre sınıflandırıldığına çarpıcı noktalara sahip oldukları görülür. Yapıtları başlıca üç dönemde incelenebilir. Bunlardan ilkinde yazar daha çok bireysel konulara ağırlık vermektedir. Psikolojik çözümlemelerin ağırlık kazandığı bu dönemdeki yapıtlarında kadın psikolojisinin ele alındığı görülür. Yazarın milli duygularla ele alındığı ikinci dönem yapıtları Milli Mücadele yıllarını anlatan romanlardan oluşur. Üçüncü dönemde ise sosyal ve toplumsal konulara yöneldiği bilinmektedir. Kurtuluş Savaşı sonrasına denk gelen bu dönem bu yönelimin derin izlerini yansıtır. Yaratımlarında yöneldiği izlekler ve konular değişse de kadın ve kadın imgesi tüm yapıtlarda varlığını duyumsatır. Onun anlatısında kadınlar dönem toplumuna ve özellikle de kadına vermek istediği iletilerin sözcüsüdür adeta. Örneğin, ilk dönem romanlarında kadın toplumun

kadını nasıl konumlandırdığını yansıtacak niteliklerle donatılmıştır. Yazarın ilk dönem romanlarında kadın ve erkek toplumca kendilerine biçilen roller üstlenirler ve bu çerçevede değerlendirilirler. Bu dönem romanlarında kadın örnek alınması gereken, modern, aydın ve olumlu değerlerle donatılırken, erkekler edilgindirler.

Güçlü bir aydın-kadın kimliği çizen Halide Edip, yazınsal üretimlerinde kadın ve onun farklı görünümlerinin canlılığını daima korumuştur. Yansıttığı kadın tipleri de kendi içlerinde karşıtlıklar taşır. Onun evreninde kadın eğitimli, modern veya kamusal alanda olabildiği gibi cinsiyetsiz ya da fettan, anne ya da seksapel, evli ya da aldatılmış da olabilir. Bir başka deyişle, kadınlık hallerinin tüm görünümleri ideal karakter kurgusallığıyla birleşir. Enginün, Halide Edip'in kurgusunda kadın imgesinin başlıca dört biçimde yansıtıldığını ifade etmekte ve bunların "kendi hayatını kazananlar, aile kadınları, zevk için dernek vs. çalışmalara katılan kadınlar ve moda kadınları" şeklinde ayrıldığına dikkat çekmektedir (2007: 372).

Halide Edip'in romanlarındaki kadın tipleri onun nasıl bir kadını idealize ettiğinin göstergesi olacak niteliklere sahiptirler. Diğer romanlarında olduğu gibi Çaresaz'da da bu idealize edilmiş kadının en önemli özelliği eğitimli oluşudur. Romanlarındaki kadınların çoğu gibi Mediha da eğitimli, güçlü kişilik özellikleri olan, meslek sahibi ve olumlu bir karakterdir. Ancak Mediha'nın kültürlü oluşu ve iyilikseverliği yer yer inandırıcı olmaktan uzaktır. Örneğin, Hoşkadem Bacı'yla yemek yapması konusunda anlaşmış olmasına karşın ona yemek yaptırmadığı gibi kendi yemeğini onunla paylaşması da bunu açıkça gözler önüne serer. Romanlarında okumuş ve bu yolla da güçlü imajları olan kadınlara sıkça yer veren yazar, onları bu yolla idealize etmiştir. Mediha gerek fiziksel gerekse mizaç olarak normal, sıradan biri olarak betimlenir. Hoşkadem Bacı'nın iki odasından birinin kiracısı olan Çaresaz'ın alçakgönüllülüğünün aksine odası son derece pahalı perde, halı ve mobilyalarla donatılmıştır. Duvarda epeyce yüklü bir kitaplığın bulunması da onun kültürlü biri olduğunun göstergesidir. "Yerde kıymetli bir halı, köşede bir sedir, yanında rahat bir koltuk, duvarda epeyce yüklü bir kitaplık, ortada bir masa – üzerinde yazı yazılır, belki çay içilir, yemek de yenir. Kitapları arasında birçok çocuk ve hayvan hikâye kitapları, tarih ve edebiyata ait batı dillerinden tercüme edilmiş şaheserler de vardı. Bunlar arasındaki kitaplara bakıp onun bu dilleri bildiğini tahmin edebilirdiniz." (Adıvar, 2011: 14). Romanın başkişisi Mediha gerek sosyal anlamda insanlarla kurduğu bağlarla gerekse ekonomik bağlamda kendi ayakları üzerinde durabilen güçlü bir kadındır. "Bir kadın yazar olarak Halide Edib, kadının çalışmasını insan olmanın bir şartı gibi görür" (Erdal, 2008:111). Pek çok romanında olduğu gibi Mediha geleneksel yaşam biçiminden sıyrılıp kamusal alana geçen kadının simgesidir. Bu yüzden gelenekselle alafranga arasında idealize kadının sesidir bir anlamda. Öğretmen ve yazar kimliğinin yanı sıra çevresinde ona muhtaç kişilere yardım eli uzatan bir iyilikseverdir. "Halide Edip, iyi bir eğitim ve öğretim için birinci koşulun iyi bir öğretmen olduğuna dikkat çeker" (Önertoy, 2011: 41). Bu ifadeden hareketle onun kadın eğitimine ne kadar değer verdiği de anlaşılabilir. Mediha'nın sahip olduğu toplumsal kabullerin ötesin-

de fedakârlığı, yer yer acıma ve şefkat duygularıyla karışır. Tüm yaşamını bakıma muhtaç insanların özellikle de hasta ve yaşlıların derdine çare bulmaya adar. Bir süre sonra bu durumu asıl adının önüne geçerek herkes için Çaresaz'a dönüşür. Çaresaz 'çare bulan' (Adıvar, 2011: 13) anlamına gelir. Öğütleyici ve etkileyiciliğini biraz da buna borçludur. Çevresinde asıl adı Mediha'yı neredeyse kimse bilmez, hatırlamaz. Öte yandan Mediha'nın gerçek hayatta olamayacak denli bir fedakârlık, sorumluluk ve yardım etme için çırpınması ve anlayış göstermesi onun diğer kadınlara rol model olması amacı taşımaz. Kendi nefsini düşünen erkeklere yaptıklarının yanlışlığını gösteren bir ayna görevi üstlenir Mediha. Gerek kadınlara gerekse erkeklere yönelik bir mesaj verme anlamı taşıyan bu durum için Münir ve Mediha karakteri her iki cins için de sözcü olurlar. Yazar, erkeklere karşılarındaki kadınların onların her istediklerine razı gösterseler de mutlu olamayacaklarını, kadınlaraysa fedakârlıkta da bir sınır çizmeleri gerektiği öğüdünü verir.

Halide Edip'in romanlarında kadınlar geleneksel, idealize edilmiş veya alafranga kadınlardan oluşur. Duygusal ve mantıksal dengenin sağlandığı evlilikleri ön plana çıkartır. Romana konu olan evlilik ilişkisi de geleneksel, alafranga ve idealize üç tip kadın bağlamında ele alınır. "Halide Edip, eserlerinde hem batı hem doğu kültüründen söz ederken "aydın kadın", "ideal kadın", "cahil kadın", "dişi kadın", "taklitçi kadın" gibi tiplerle kadın meselesini ele almış, bunu yaparken olumlu tiplerden yana tavır aldığını da gizlememiştir." (Yılmaz, 2013: 126). Çaresaz'da yer alan Mediha da Şehnaz da şehirli kadınlardır. Giyim tarzları bakımından değerlendirildiğinde, sade ancak temiz giyinen Mediha idealize edilmiş kadın olarak yansıtılmakla kalmaz, aynı zamanda kendine özgü niteliklerle diğerlerinden ayrışır. Öte yandan, süslü ve gösterişli giyinmeyi seven Şehnaz'ınsa alafranga kadını simgelediği görülür. Şehnaz ise "herhangi bir yerde güzellik kraliçesi olacak kadar" çekicidir. (Adıvar, 2011: 47). Mediha ve Şehnaz arasında kurulan bu karşıtlık kişilik boyutunda da kendini gösterir. Örneğin, Şehnaz'ın aksine Mediha güzelliği ile değil kişiliği ile cazibe odağıdır. Bu yüzden de ona karşı kadınlardan "kıskançlık" erkeklerdense "ihtiras" sezilmez. (Adıvar, 2011: 13). Münir'in annesi Neyyire Hanım, yeniliğe kapalı, geleneksel bir yapı özelliği taşıyan nitelikleri ön plana çıkartılmış olan bir fon karakterdir. Halide Edip'in romandaki alafranga kadını Şehnaz da, yazarın diğer romanlarında bu tür kadınlara yakıştırdığı çalgı aleti olan piyano çalar. Şehnaz şımarık, nazlı ve süslü iken Mediha övülen, beğenilen güçlü bir kadındır. Bu idealist kadın aynı zamanda fedakâr ve sadıktır.

Romanda Mediha karakterinin niteliklerinin anlatıcıya göre biçimlendiği söylenebilir. Zira anlatıcının eril bakış açısına sahip olduğu gözlemlenir. Bu yüzden erkek egemen toplumda Meliha varoluşunu kadınlığından arınarak bir başla deyişle erkekleştirilerek gerçekleştirir. "Tüm romanlarda, "ideal kadın" a hayran olan "erkek anlatıcı" sevdiği kadın karakterle empati kurar. Bu vesileyle hem ön plandaki kadın karakterin 'ideal' özelliklerini ortaya çıkarır ve tasvip eder, hem de kadın durumunu ve kadınların dramını okura büyük bir anlayışla aktarır" (Adak, 2017: 164). Mediha romanda ideal kadını simgeler. Bu kadın anlatıcı olmak üzere neredeyse

tüm erkekleri kendine hayran bırakır. Mediha aseksüel bir kimlikle tanıtılır okura. O bir yandan kadınlığını hiçleyerek güçlü bir kadın imgesi yaratırken diğer yandan kendini cinsiyetsiz bir kadın olarak duyumsadığı anlaşılır. Mediha güçlü ve eğitimli, geleneklerine bağlı bir kadındır. Şehnaz'sa kaprisli ve kibirlidir. O, alafranga batıyı şekilcilikle algılayan kadının romandaki temsilcisidir. Mediha'ya atfedilen güçlü duruşu ve üstün özellikleri ona çevresindekilerin hayranlık duymasına sebep olurken, Şehnaz'ın şımarık bir kadın olarak anılması sonucunu doğurur. Halide Edip'in kadının cinsel özgürlüğüne değindiği Seviye Talip, Kalp Ağrısı romanlardan bir de Çaresaz'dır. Romanda kadın cinsel özgürlüğü sahip bir kimlikle karşımıza çıkar. Mediha Münir'le ilk tanıştıklarında onunla el ele olmaktan çekince duymaz hatta onun kendisini öpmesine dahi ses çıkartmaz. (Adıvar, 2011: 25). Bu da romanın niçin böyle değerlendirildiğinin açık bir göstergesidir.

Halide Edip'in kadını odağına aldığı romanlarında üzerinde durduğu ilk konu kadın erkek eşitliği sorunudur. Kadın erkek ilişkileri ve ideal kadın yaratma romanda üzerinde durulan iki başat konudur. Ona göre ideal kadın "doğulu kadının şefkat ve sevgisi ile batılı kadının kendine güvenini bir araya getirerek toplumsal hayatta kimliğini kaybetmeden yerini alandır" (Bekiroğlu, 1999: 64). Buna koşut olarak kadın eğitimi, çalışma yaşamı ve sosyal konumu da irdelenen diğer konular arasındadır. Bunun yanı sıra kadının evlilik kavramıyla ilintili biçimde ele alınan ve içlerinde ön plana çıkartılan annelik rolü, yazarın kadın çevreninde ele aldığı temel konular arasındadır.

Resmi ve dini nikâh konusu da yine kadın kahraman Mediha aracılığıyla ele alınır. Kanpolat, Seviye Talip ve Kalp Ağrısı isimli romanlarında olduğu gibi Çaresaz'da da "kadının cinsel özgürlüğü konusunu" tartıştığını belirtir. (1986: 18). Bir diğer konu da modernleşmeyle birlikte kadının kamusal alanda temsilidir. Bu yolla istihdam yaşamına katılım sağlamıştır. Ancak tüm bunlara karşın "kadının asli kimliği özel alanla, 'yuvayı kuran', çocuk yetiştiren anne ve kocasının karısı biçiminde tanımlanmaya devam etmiştir" (Durakbaşa, 2014: 235). Bu Halide Edip'in kadın için öngördüğü roller onun feminizm anlayışıyla da ilgilidir. O eğitim ve eşitlik konusunda kadını erkekten aşağı ya da farklı bir konumda görmez. Yalnızca bu eğitim ve eşitliğin kadına yüklenen toplumsal cinsiyet rollerini tamamlaması yönünde olması gerektiğine inanır. Bir başka deyişle, "Halide Edip, kadınların erkeklerle eşit eğitimi almasını, terbiye ve geleneğin aktarıcısı ideal anneyi yaratmak için savunmaktadır". (Taner, 2013: 168). Siyasi mücadelesinin çıkış noktası kadın hakları olan Halide Edip için kadın erkek eşitliği çok önemli bir konudur. Türk modernleşmesinde onun kadın hakları konusundaki çalışmaları ve önderliği, kadını gerek aile gerekse toplumsal yaşamda hak ettiği yere oturtmak adına olduğu söylenebilir. Aksoy'a göre Halide Edip "aydınlatılmış" anne modeli öne sürer" (2009: 83). Bu yazarın yetiştiği ortam gereği sahip olduğu Türk geleneğinde ve İslamiyet'te var olduğuna inandığı bir modeldir. Bunda "Halide Edib'e göre bir kadının evli olması başarısını arttırır" (Erdal, 2008:112) düşüncesinin derin izleri de saklıdır. Bir başka anlatımla, onun feminizm anlayışının temelleri "kadın haklarına dair görüşleri daha çok iyi eş ve iyi anne olma anlamı

taşıdığını" söylenebilir. (Genç, 2011:270). Annelik ve kadınlık onun kadın için biçtiği önemli iki kavram olarak ortaya çıkar. Halide Edip'in romanlarında özellikle de annelerini kaybetmiş genç kızlar vardır. Argunşah bunun Servet-i Fünun Edebiyatında çokça rastlanan bir genç kız özelliği olduğunu vurgulamakta ve şunları eklemektedir: "Ebeveyninden birini özellikle de annesini yitirmiş genç kızlar, babalarının aşırı ihtimamı ile ve çoğu zaman dadılar elinde yetişirler. Bu durum onların aşırı duygusal, saplantıları olan hastalıklı tipler olmasına yol açar" (2012: 24).

Romanda Mediha küçük bir kızken dahi anne rolü yönünde eğitilmiştir. Çocukluğunu yaşa(ya)madan büyümek zorunda kalmış ya da bırakılmış bir çocuktur Mediha. Münir ataerkil söylemleri yüceltiliyor gibi görünse de Mediha buna karşı koyan ve eleştiren bir kadının sesi olur. Münir'le Mediha'nın evlilikleri başta mantık evliliği iken yaşanan olaylar sonucu idealize edilmiş evlilik görünümüne kavuşur.

Sonuç

Bilindiği gibi Halide Edip, İmparatorluktan cumhuriyete geçiş ve bunun sancılarını anlattığı romanlarında toplumsal izlekli konulara yönelir. Bu bakımdan Çaresaz'da idealize edilen kadın, aşk ve evlilik izleğiyle ele alınır.

Aşk ve evlilik konusunun modernleşme sürecindeki toplum düzeninde irdelendiği romanda imam nikâhı ile resmi nikâh masaya yatırılan iki temel sorun olarak belirir. Resmi nikâh yüceltilir. Münir'in duygularını sınadığı romanın sonunda aslında aşk sanılanın bir heves olduğu gerçeğiyle yüzleşmesiyle olur. Münir için gerçek aşk baştan beri görmezden geldiği, duygularını bağladığı kadın olan Mediha'nın yüreğindedir. Münir'in Mediha'yla evliliği her ne kadar mantıksal olsa da sonrasında idealize edilmiş olduğu görülür. Münir'in Şehnaz'la olan evliliği ise daha çok gelip geçici bir hevesin doğruduğu bir evlilik özelliği gösterir. Romanda içinde yaşadığı toplumun sosyal çevresi ve onun insanlarını anlatan yazar, imam nikâhlı da olsa kadını boşanma hakkı vermesiyle de ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Romanda Mediha'nın eğitimli olması çalışması ve evin ekonomik olarak sorumluluğunu üstlenmesi Münir'in benimsediği ataerkil düşünce yapısına da ters bir durum olarak görünür. Bu da Münir'in sözleri ve edimleri arasındaki derin çatışmayı gözler önüne serer. Mediha karakteri aile kurumu ve onunla ilişkili annelik kavramıyla ilintili olarak yansıtılır. Yazarın Çaresaz gibi bir kadın karakterle asıl ön plana çıkartmak istediği yani Çaresaz'ın özverisinin en temel amacı kadının yüceltilmesi adına olduğu söylenebilir.

Çağdaşlaşma yolundaki toplumun geçirdiği değişimler kadın kahramanlar üzerinden anlam kazanır. Erkek kahraman modern ve geleneksel kadın imgesiyle karşılaştırılarak seçim yapmaya itilir. Mediha toplumsal cinsiyet anlayışının kendisine yüklediği rolleri benimseyerek yetişmiştir bu yüzden yaşamının geri kalan kısmında da bu eğilimi devam eder. Roman kişisi Mediha yer yer aşırıya kaçan özverisi ve yardımseverliği ile cinsiyetsiz bir kimliğe bürünürken diğer yandan idealize edilmiş bir kadın imgesidir. Bu iki yönün Halide Edip'in feminizm anlayışıyla tümüyle uyumlu biçimde yansıtıldığı görülür.

Kaynakça

Adak, N. (2017). *Otobiyografik benliğin çok-karakterliliği: Halide Edib'in ilk romanlarında toplumsal cinsiyet* (J. Parla ve S. Irzık, Ed.) Kadınlar dile düşünce, İstanbul: İletişim.

Adıvar, H. E. (2011). *Çaresaz.* İstanbul: Can.

Argunşah, H. (2012). *Hayal ve hakikat bir kadın (Fatma Aliye Hanım) ve Ahmet Mithat.* İstanbul: Kesit.

Bekiroğlu, N. (1999). *Halide Edip Adıvar.* İstanbul: Şule.

Durakbaşa, A. (2014). *Halide Edip-Türk modernleşmesi ve feminizm.* 6. Baskı, İstanbul: İletişim.

Enginün, İ. (1986). *Halide Edip Adıvar.* Kültür ve Turizm Bakanlığı, 680.

Enginün, İ. (2007). *Halide Edip Adıvar'ın eserlerinde doğu ve batı meselesi.* 3. Baskı, İstanbul: Dergâh. Erdal,

K. (2008) Halide Edib Adıvar'ın bakış açısıyla kadının çalışma hayatı. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 109-123.

Genç, H. N. (2011). Yaşamlarına sığmayan iki kadın: Halide Edib ve George Sand. Frankofoni Ortak Kitap, 23, Ankara: 255-280.

Kanpolat, Y. (1986). *Halide Edip Adıvar'ın romanlarında feminizm sorunu.* Ankara: Bayır.

Önertoy, O. (2011). Halide Edib Adıvar'ın romanlarında toplumsal eleştiri. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi,* 1(18), 37-46.

Sınar Uğurlu, A. (2018). Halide Edib'in Türk kahramanlarının yabancı dili kullanımı. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi,* 7(1), 183-202.

Şahin, V. (2018). Romanla kimlikleşen bir yüz: Halide Edib Adıvar ve edebi yaratımları. *Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (EFAD),* 1(1), 1-8.

Taner, M. (2013). Kültür-medeniyet ikilemi üzerinden Halide Edip'in düşüncesinde muhafazakârlık. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi,* 10 (38), 161-180.

Uygun Aytemiz, B. (2001). *Halide Edib Adıvar ve feminist yazın*. Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi) Ankara.

Uyguner, M. (1994). *Halide Edip Adıvar: Yaşamı sanatı yapıtlarından seçmeler.* Ankara: Bilgi.

Uyguner, M. (1979). Olaylar-yansımalar: Halide Edib Adıvar ve batı sorunu. Türk Dili, 328 (Ocak), 62-66. Yılmaz,

A. (2013). Halide Edip'te kadın hakları. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi,* 20, (1), 119-134.